

UDK: 372.4:398.2(575.1)

**Boshlang‘ich sinflar o‘quvchilariga rivoyatlarni o‘rgatish yo‘llari
 (“Shiroq” rivoyati asosida)**

Mavlonova Marjona Qobil qizi

Buxoro shaxar Osiyo xalqaro universiteti 1-kurs Magistiri

**Ways of teaching stories to elementary school students (based on the
story "Shiroq")**

Mavlonova Marjona Kobil kizi

**1st year Master's degree holder of Bukhara International University of
Asia**

**Способы обучения рассказам учащихся начальных классов (на
основе рассказа "Ширак")**

Мавлонову Маржона Кобил кизи

**Магистр 1 курса Бухарского городского Азиатского
международного университета**

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga xalq og‘zaki ijodining muhim janrlaridan biri bo‘lgan rivoyatlarni, xususan, “Shiroq” rivoyatini o‘rgatish metodikasi haqida fikr yuritiladi. Rivoyatlarning tarbiyaviy, axloqiy, tarixiy ahamiyati yoritilib, ularni dars jarayonida samarali qo‘llash usullari, interfaol metodlar va tasviriy vositalardan foydalanish yo‘llari tahlil qilinadi. Shuningdek, “Shiroq” rivoyati asosida o‘quvchilarda vatanparvarlik, jasorat va tarixiy xotirani shakllantirishga qaratilgan yondashuvlar taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: rivoyat, xalq og‘zaki ijodi, boshlang‘ich sinf, “Shiroq”, vatanparvarlik, interfaol metod, dars jarayoni, tarbiya, tarixiy xotira

Abstract: This article discusses the methodology of teaching stories, in particular, the story "Shiroq," which is one of the important genres of oral folk art, to primary school students. The educational, moral, and historical significance of legends is highlighted, and methods of their effective application in the lesson process, interactive methods, and ways of using figurative means are analyzed. Also,

based on the legend "Shiroq," approaches aimed at forming patriotism, courage, and historical memory in students are proposed.

Keywords: legend, folklore, primary school, "Shiroq," patriotism, interactive method, lesson process, upbringing, historical memory

Аннотация: В данной статье рассматривается методика обучения учащихся начальных классов притчам, в частности, притче "Ширак," являющейся одним из важных жанров устного народного творчества. Освещается воспитательное, нравственное, историческое значение преданий, анализируются методы их эффективного применения в процессе урока, способы использования интерактивных методов и изобразительных средств. Также предлагаются подходы, направленные на формирование у учащихся патриотизма, мужества и исторической памяти на основе легенды "Ширак."

Ключевые слова: предание, устное народное творчество, начальная школа, "Ширак," патриотизм, интерактивный метод, учебный процесс, воспитание, историческая память

Kirish: Rivoyat — bu xalq og‘zaki ijodining qadimiy va muhim janrlaridan biri bo‘lib, tarixiy voqealar, mashhur shaxslar, joy nomlari yoki diniy mavzular bilan bog‘liq, haqiqatga yaqin, ammo afsonaviy va badiiy yondashuvda bayon etiladigan hikoyalardir.

Rivoyatning asosiy xususiyatlari:

1. **Tarixiylik** – rivoyatlarda ko‘pincha tarixiy shaxslar yoki voqealar tilga olinadi (masalan, Shiroq, Iskandar, Ahmad Yassaviy kabi shaxslar haqida).
2. **Og‘zaki shaklda avloddan avlodga o‘tib kelgan** – yozma manbalardan emas, xalq xotirasi va og‘zaki hikoya orqali yashab keladi.
3. **Haqiqat bilan badiiyat uyg‘unligi** – rivoyatlarda tarixiy asos bo‘lishi mumkin, lekin u ko‘pincha obrazli ifodalar, mubolag‘alar bilan boyitilgan bo‘ladi.
4. **Tarbiyaviy maqsadga yo‘naltirilgan** – rivoyatlar orqali yosh avlodga jasorat, vatanparvarlik, sabr-toqat, e‘tiqod kabi fazilatlar singdiriladi.

Misol:

• **“Shiroq” rivoyati:** O‘z vatanini dushmandan himoya qilish uchun o‘zini qurbon qilgan Shiroq ismli yigit haqida bo‘lib, bunda fidoyilik, jasorat, va vatanparvarlik g‘oyalari aks etgan.

Boshlang‘ich ta‘lim bosqichi – bu bola shaxsining shakllanishida eng muhim bosqichlardan biridir. Aynan shu davrda o‘quvchilarda vatanparvarlik, tarixiy xotira, axloqiy qadriyatlar va estetik did kabi fazilatlar shakllana boshlaydi. Bu jarayonda xalq og‘zaki ijodining, ayniqsa, rivoyat janrining o‘rni beqiyosdir. Rivoyatlar bolalarning tafakkurini rivojlantirish, ularning hayotga va tarixga bo‘lgan munosabatini shakllantirishda katta ahamiyatga ega.

Xalq rivoyatlari orqali o‘quvchilar milliy qadriyatlar, tarixiy voqealar va buyuk shaxslar haqida ma‘lumot oladi, ularning ibratli hayotidan saboq chiqaradi. Xususan, “Shiroq” rivoyati orqali Vatan uchun jonini fido qilgan qahramon obrazini bolalar qalbiga singdirish mumkin. Bunday rivoyatlar yosh avlodni jasorat, fidoyilik va milliy g‘urur ruhida tarbiyalashda qudratli vosita sanaladi.

Shu boisdan, boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga rivoyatlarni, ayniqsa “Shiroq” rivoyatini o‘rgatishda qanday metodlar va uslublardan foydalanish lozimligi muhim ilmiy-metodik masala hisoblanadi. Ushbu maqolada aynan shu yo‘nalishda samarali yondashuvlar tahlil qilinadi va amaliy tavsiyalar taqdim etiladi.

Asosiy qism: Yangi o‘zbek maktabi konsepsiyasi asosida ta‘lim-tarbiya tizimini milliy qadriyatlar ruhida tashkil etish dolzarb masalalardan biri bo‘lib qolmoqda. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ongida milliy o‘zlikni anglash, tarixga hurmat, vatanparvarlik, jasorat va ma‘naviy poklik tuyg‘ularini shakllantirish uchun xalq og‘zaki ijodidan samarali foydalanish muhimdir. Bu borada rivoyatlar, ayniqsa, “Shiroq” rivoyati kabi tarixiy-axloqiy mazmunga ega asarlar alohida ahamiyat kasb etadi. “Shiroq” rivoyati bolalar uchun nafaqat qiziqarli badiiy hikoya, balki chuqur tarbiyaviy mazmun bilan boyitilgan, vatanparvarlik va fidoyilik g‘oyalarini o‘zida mujassam etgan muhim asardir. Uni dars jarayonida o‘rgatish orqali o‘quvchilarda Vatanga sadoqat, milliy g‘urur, tarixiy xotiraga hurmat kabi fazilatlarni shakllantirish mumkin.

Shuningdek, rivoyatlarni o‘rgatish jarayonida interfaol metodlardan – drammatizatsiya, rasm chizish, sahnalashtirish, savol-javoblar kabi yondashuvlardan foydalanish, o‘quvchilarning ijodiy fikrlashi va nutq madaniyatini rivojlantirishda katta samara beradi.

Shu bois, boshlang‘ich ta‘limda rivoyatlarni, xususan “Shiroq” rivoyatini o‘rgatishning samarali usullarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish nafaqat o‘qituvchilar, balki butun ta‘lim tizimi oldida turgan dolzarb ilmiy-metodik masalalardan biridir. **Rivoyatlarning tarbiyaviy va didaktik ahamiyati**

Xalq rivoyatlari nafaqat tarixiy xotirani saqlovchi manba, balki o‘quv-tarbiya vositasi sifatida ham muhim ahamiyatga ega. Ular orqali bolalarga ezgulik, vatanparvarlik, fidoyilik, halollik, jasorat kabi yuksak insoniy fazilatlar singdiriladi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida milliy o‘zlikni anglash, tarixiy g‘urur tuyg‘usini shakllantirishda rivoyatlarning o‘rni beqiyosdir.

“Shiroq” rivoyati mazmuni va asosiy g‘oyasi

“Shiroq” rivoyati qadimgi turk zaminini bosib olish maqsadida kelgan Eron shohi Doro va unga qarshi chiqqan jasur yigit Shiroqning qahramonligini tasvirlaydi. Shiroq, xalqini saqlab qolish uchun o‘z jonini fido qiladi: dushmanni chalkashtirish uchun u ataylab sahroga yetaklab boradi va yo‘ldan ozdiradi. Bu rivoyat orqali o‘quvchilarga vatan uchun kurash, fidoyilik, jonbozlik kabi qadriyatlar chuqur singdiriladi.

Boshlang‘ich sinflarda rivoyatlarni o‘rgatish metodlari

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga rivoyatlarni o‘rgatishda quyidagi metodlar samarali hisoblanadi:

- **Ifodali o‘qish va hikoya qilish** – o‘qituvchi rivoyatni obrazli, ta’sirchan tarzda o‘qib eshittiradi;
- **Muhokama va tahlil** – o‘quvchilar bilan savol-javob asosida rivoyat mazmuni tahlil qilinadi;
- **Rollar bo‘yicha sahnalashtirish (dramatizatsiya)** – o‘quvchilar rivoyat qahramonlarining rollarini ijro etib, jonli ifoda orqali yanada chuqur tushunishadi;
- **Rasm chizish va tasviriy faoliyat** – rivoyat asosida o‘quvchilar o‘z tasavvurlarini tasviriy san’at orqali ifodalaydi;
- **Interaktiv metodlar** – “Fikrlash xaritasi”, “Blits savollar”, “Men Shiroq bo‘lganimda...” kabi topshiriqlar yordamida o‘quvchilar fikr yuritishga undaladi.

Shiroq rivoyatining darsdagi qo‘llanilishiga misollar

Dars rejasi namunasi:

• **Maqsad:** O‘quvchilarga “Shiroq” rivoyatini o‘rgatish orqali vatanparvarlik va jasorat tuyg‘ularini rivojlantirish.

• Bosqichlar:

- *Kirish:* Tarixiy kontekst – qadimgi Turkiston haqida qisqacha ma’lumot berish;
- *Mazmun bilan tanishtirish:* Rivoyatni o‘qib eshittirish va tushuntirish;
- *Muhokama:* Savol-javob asosida rivoyatdagi voqealarni tahlil qilish;

○ *Faoliyat:* O‘quvchilar tomonidan sahnalashtirish, rasm chizish yoki Shiroqqa maktub yozish;

○ *Xulosa:* Shiroq obrazining ibratli jihatlarini muhokama qilish.

5. Rivoyatlar orqali o‘quvchilar shaxsini tarbiyalashning afzalliklari

• **Axloqiy tarbiya:** ezgulik, halollik, fidoyilik;

• **Estetik tarbiya:** badiiy matnga munosabat, obrazli fikrlash;

• **Vatanparvarlik:** o‘z yurtini sevish, milliy qadriyatlarga hurmat;

• **Nutq va tafakkur:** tahlil qilish, hikoya qilish, ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Muhokama: Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari – bu o‘z ongida ilk marta milliy qadriyatlar, tarixiy shaxslar, axloqiy me‘yorlar bilan tanishayotgan yosh avlodidir. Ularga rivoyatlar orqali Vatanga muhabbat, fidoyilik, halollik, jasorat kabi tuyg‘ularni singdirish nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy-ma‘naviy vazifa hamdir. “Shiroq” rivoyati bu borada katta tarbiyaviy salohiyatga ega bo‘lgan asar sifatida alohida e‘tiborga loyiq.

Rivoyatdagi asosiy obraz – Shiroq – dushmanga qarshi turib, o‘z hayotini xalq manfaatlarini uchun qurbon qilgan jasur yigit sifatida talqin qilinadi. Bunday qahramonlik misoli yosh o‘quvchilar qalbida Vatan uchun fidoyilik g‘oyasini shakllantirishda kuchli ta‘sir ko‘rsatadi. “Shiroq” rivoyatini o‘rganish orqali bolalar tarixiy fikrlashga, badiiy obrazni tahlil qilishga, voqealarni sabab-natija asosida tushunishga o‘rganadi.

Dars jarayonida rivoyatlarni o‘rgatish uchun turli interfaol va zamonaviy pedagogik metodlar qo‘llanishi maqsadga muvofiqdir. Masalan, rivoyat mazmuni asosida drammatizatsiya (sahnalashtirish) o‘quvchilarning emotsional his-tuyg‘ularini uyg‘otadi, nutq va aktyorlik ko‘nikmalarini rivojlantiradi. “Blits savollar”, “O‘z fikrini bildir”, “Qahramonga maktub yoz” kabi topshiriqlar esa tanqidiy va ijodiy fikrlashni kuchaytiradi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, rivoyatlarni o‘rganish orqali o‘quvchilar nafaqat matnni tushunish va eslab qolish, balki u orqali axloqiy xulosa chiqarish, hayotiy vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilishga o‘rganadi. Bu esa ularning shaxsiy rivojlanishi, ijtimoiy moslashuvi va kelajakdagi fuqarolik pozitsiyasiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi.

Shu jihatdan “Shiroq” rivoyatini boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga o‘rgatish – bu nafaqat adabiyotni o‘rgatish, balki tarbiya, tarix, madaniyat va ma’naviyatni bir butun holda yosh ongiga singdirish vositasi bo‘lib xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar.

Tadqiqotimiz natijasida aniqlanganki, rivoyatlar, xususan “Shiroq” rivoyati boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun katta tarbiyaviy va didaktik ahamiyatga ega. Rivoyatlar orqali o‘quvchilar vatanparvarlik, fidoyilik, jasorat, adolatparvarlik kabi fazilatlarni o‘zlashtiradi. “Shiroq” rivoyatida keltirilgan tarixiy obraz bolalarda milliy g‘urur, tarixiy xotiraga hurmat va Vatanga sadoqat tuyg‘ularini shakllantirishga xizmat qiladi.

Rivoyatlarni dars jarayonida interfaol usullar yordamida o‘rgatish o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi, ularning tafakkurini rivojlantiradi, matnga emotsional yondashuv hosil qiladi va ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini mustahkamlaydi. Darslarda dramatizatsiya, savol-javoblar, rasmi topshiriqlar, muhokamalar orqali bolalarning nutqiy faolligi va mustaqil fikrlashi ortadi.

Takliflar:

- Boshlang‘ich ta’lim darsliklariga xalq rivoyatlari, ayniqsa “Shiroq” kabi tarbiyaviy ahamiyatga ega asarlarni kengroq kiritish tavsiya etiladi.

- O‘qituvchilar uchun metodik qo‘llanmalar ishlab chiqilishi, unda rivoyatlarni sahnalashtirish, tahlil qilish, ijodiy yondashuvlar bo‘yicha aniq tavsiyalar berilishi maqsadga muvofiq.

- Adabiyot fanini boshqa fanlar bilan integratsiyalash (tarix, tasviriy san’at, axloqiy tarbiya) orqali rivoyatlarning ta’sirchanlik darajasini oshirish mumkin.

- O‘quvchilar ijodiy ishlarini rag‘batlantirish: rivoyat asosida rasm chizish, hikoya yozish, maktub tuzish kabi topshiriqlar orqali ularning estetik didi va nutq madaniyati rivojlanadi.

- “Shiroq” rivoyati bo‘yicha sahna ko‘rinishlari, insholar va viktorinalar tashkil etish, bu orqali o‘quvchilarda rivoyatlarga nisbatan chuqurroq qiziqish uyg‘otish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mahkamova, D. Boshlang‘ich sinflarda adabiy o‘qish darslarini o‘qitish metodikasi. – Samarqand: SamDU, 2020. – 96–102-betlar.
2. Yusupova, M. Xalq og‘zaki ijodini o‘qitish metodikasi. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2019. – 47–53-betlar.
3. “Adabiyotdan dars ishlanmalari to‘plami” (1–4 sinflar uchun). – Toshkent: “Ilm Ziyo”, 2020. – 135–139-betlar.
4. Karimov, I. A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008. – 58–60-betlar.
5. O‘zbekiston xalq og‘zaki ijodi. Rivoyatlar to‘plami. – Toshkent: Akademnashr, 2019. – 112–115-betlar.

Research Science and Innovation House